

Semiha Cenap Berksoy (1910-2004)

Kaynak:

<http://www.istanbulkadınmuzesi.org/semiha-berksoy>
(Erişim Tarihi 12.07.2021).

Semiha Cenap Berksoy, Cumhuriyet tarihinin ilk kadın opera sanatçısıdır. Berksoy, 1910 yılında İstanbul Çengelköy’de doğdu. Babası Merkez Bankası memurlarından Ziya Cenap Bey, annesi Fatma Saime Hanım’dır. Fatma Saime Hanım 2 Aralık 1918’de İspanyol gribinden vefat ettiğinde Semiha Berksoy henüz sekiz yaşında idi. Annesinin ölümünden sonra bir süre amcası Basri Cenap Bey’in yanında yaşadı. Babası Ziya Cenap Bey, Ayasofya Camii Baş imamı Hacı Osman Efendi’nin kızı Bedia Hanım ile evlendi ve aile Sultanahmet’e taşındı. Semiha Berksoy burada Esmâ Han Kaya Sultan ilkokuluna başladı. Bir müddet sonra ailenin Kadıköy’e taşınması üzerine Semiha Berksoy burada Moda İnas Numune ilkokuluna devam etti. Annesini küçük yaşta kaybetmesi duygusal bir çocukluk geçirmesine neden oldu. Okulda resim ve kompozisyon derslerinde başarılı bir öğrenci idi. Kadıköy’de Kuşdili’nde Sepetçi Sokakta yaşaması onun hayatına çok şey kattı. Zira evlerinin tam karşısında Kuşdili Tiyatrosunun bulunması Semiha Berksoy’un sanata yönelmesinde son derece etkili oldu. Berksoy burada izlediği oyunlarla tiyatro ve tuluat sanatıyla tanıştı.

Semiha Berksoy 1928’de henüz 18 yaşındayken sanata yönelmeye karar verdi. Beyoğlu’nda yaşayan Scarecell adlı şan hocasının sesini beğenmesi üzerine İstanbul Konservatuvarına girmeye karar verdi. Konservatuvar sınavlarında başarılı olan Berksoy, İstanbul Konservatuvarında ses uzmanı soprano Nimet Vahid Hanım’dan dersler aldı. Nimet Vahid ile Riminski-Korsakov’un Sadko Operasında Chanson Indoue’yi, bilahare Puccini’nin Tosca operasından “Prier” ve

Wagner'in Lohengrin operasında "Elsa'nın Rüyası" gibi çalışmalar yaptı. Semiha Berksoy, lise yıllarında yaptığı resimleri eski adı Sanayi-i Nefise Mektebi olan ve 1928'de Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürülen okulun resim öğretmeni Namık İsmail Bey'e gösterdi. Namık İsmail Bey, Semiha Berksoy'u atölyesine kabul etti. Bu tarihten sonra Berksoy, Güzel Sanatlar Akademisinde Namık İsmail Bey atölyesine devam etti.

Semiha Berksoy ilk konserini Eylül 1929'da İstanbul'da Un'on Française'de verdi. Puccini'nin La Boheme ve Riminski-Korsakov'un Sadko Operasından aryalar söyledi. Anılan yıl içinde aynı zamanda Muhsin Ertuğrul ile tanıştı. 1930'da eğitim süresi iki yıl olan Tiyatro Meslek Okulu sınavlarına girdi. Seçici kurulda Muhsin Ertuğrul, Behzat Budak, İ. Galip Arcan ve İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ bulunuyordu. Berksoy, Tiyatro Okuluna kabul edilen yedi öğrenciden birisi oldu.

1932'de Muhsin Ertuğrul'un Paris'te çekeceği "İstanbul sokakları" filminin kadrosuna dâhil oldu. Paris'te bulunduğu sırada Ferit Alnar ile birlikte Paris operasının seçkin örneklerini izledi. Berksoy, 1932'de Tiyatro Okulunun ikinci sınıfında iken "Kafatası" piyesinin sahnelenmesi vesilesiyle Nazım Hikmet ile tanıştı. Sanatçı bu piyeste gitar eşliğinde Nazım'ın bir şiirini okudu. Nazım Hikmet'ten çok etkilenen Berksoy, bütün hayatı boyunca onun çalışmalarını takip etti.

Semiha Berksoy 1932'de Tiyatro Meslek Okulundan mezun olduktan hemen sonra "Üç Saat" operetinde oynadı. Bilahare Muhsin Ertuğrul'un sahneye koyduğu Schiller'in "Hile ve Sevgi" adlı eserinde Luise Müller rolünü canlandırdı. Bu dönemde operetler oldukça popüler olduğundan Semiha Berksoy operetlerin aranan ismi oldu. 1932 yılında Muammer Karaca ile "Yalova Türküsü"nde sahneye çıktı. Burada sergilediği performansıyla büyük başarı kazandı. Aynı yıl "Süreyya" operetini yeniden canlandırmak için Lütfullah Sururi'den teklif aldı.

Berksoy sanat çalışmalarına yoğun bir şekilde devam etti. 1933'te "Emir" operetinde oynadı. Bilahare "Çardaş, Şen Dul, Maskot ve Leblebici Horhor" operetlerinde primadonna rolleriyle ünlendi. Bu dönemde aynı zamanda Ferah Tiyatrosunda sahne almaya başladı. Operetlerdeki kostümlerini dahi kendisi tasarladı ve dikti. 1933'te İstanbul şehir tiyatrosunda Muhsin Ertuğrul'un sahneye koyduğu "Güneş Batarken" oyununda rol aldı. Ayrıca Ekrem ve Cemal Reşit Rey kardeşlerin 1933'te Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yılında şehir tiyatrosunda sahneledikleri "Lüküs Hayat" operetinde Mısırlı Prenses Atifet rolünü oynadı ve oldukça başarılı oldu. Aynı yıl Muhsin Ertuğrul, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda Karamazov Kardeşler'i sahneye koyması üzerine Berksoy bu oyunda Katerina İvarovna rolünü üstlendi.

Berksoy, çalışmalarıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün de dikkatini çekti. Atatürk'ün emri üzerine Münir Hayri Egeli vasıtasıyla Ankara'ya davet edildi. Zira Atatürk, İran Şahı Pehlevi'nin Ankara'ya yapacağı ziyaret nedeniyle bir Türk operası sahnelenmesini istemişti. Operanın konusu Atatürk tarafından belirlendi ve Münir Hayri Egeli tarafından yazıldı. Bestesi ise Adnan Saygun'a aitti. İlk Türk operası özelliği taşıyan "Özsoy", Türklerin Orta Asya'dan başlayarak dünyada ilk medeniyetin kurucuları oldukları tezini öne sürüyordu. Semiha Berksoy, Özsoy operasında Aşım rolünü üstlendi. 12 Haziran 1934'te Atatürk, Ankara Halkevi sahnesinde Özsoy'un provasını izledikten sonra beğenilerini dile getirdi ve opera sanatçıları Çankaya Köşküne akşam yemeğine davet etti. Atatürk, yemek sırasında Semiha Berksoy'dan Aşım rolünden bir parça söylemesini istedi. Berksoy, Nimet Vahit'in piyano eşliğinde Butterfly operasından örnekler sundu. Atatürk, Özsoy operası için "Bu bir inkılap hareketidir. Ankara'da Özsoy'un temsili milli operamızın başlangıcı sayılmaktadır. Özsoy'un temsil edildiği gün milli sahne ve musiki hayatımızın bir dönüm noktası olacaktır" demişti. Çankaya Köşküdeki bu minik konserden sonra Şükrü Kaya ve Necip Ali Bey, Semiha Berksoy'un Avrupa'ya gitmesi gerektiğini kendisine bildirdi. Anlaşılacağı üzere ilk Türk operası Özsoy'un sahnelenmesi Berksoy'un hayatında önemli bir dönüm noktası oldu.

Semiha Berksoy operetlerde sahne almaya devam etti. 1934 yılının sonlarında Nazım Hikmet'in kaleme aldığı "Bu Bir Rüyadır" operetinde "Fatma" rolünü temsil etti. 1935 yılında Şehir Tiyatrosunda "Yarasa" operetinde rol aldı. Semiha Berksoy'un sahnelerde göstermiş olduğu başarılar sonucunda Berlin'e gönderilmesine karar verildi. İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ sanatçının ses eğitimi için yurtdışına gönderileceğini Muhsin Ertuğrul'a bildirdi. Bu dönemde Atatürk'ün davetiyle Ankara'ya gelen Carl Ebert'ten ulusal bir tiyatro kurmak için rapor istenmişti. Bu rapor doğrultusunda çalışmalar başladı. Ebert, Milli Musiki ve Temsil Akademisinin tiyatro bölümünü açmakla görevlendirildi. Ebert öncelikle tiyatro ve müzik bölümlerinin ders programlarını oluşturdu. Ses uzmanı Paul Lohman'ı Ankara'ya getirtti. Sınavlar Ankara ve İstanbul'a yapıldı. Semiha Berksoy, 6 Ekim 1936'da Fransız Tiyatrosunda yapılan sınava girerek başarılı oldu. Böylece hem Ankara Devlet Konservatuvarına hem de Berlin Yüksek Müzik Akademisi şan bölümüne girme hakkını kazandı. Nihayet 1936'da Mustafa Kemal Atatürk'ün takdiri, Başbakan İsmet İnönü ve Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın teşviki ve İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın gayretleriyle Berlin'e gönderildi.

Semiha Berksoy, hocası Prof. Lohmann'ın gözetiminde Berlin'de eğitimini devam ettirirken burada Türk, ABD ve İtalyan sefaretlerinde ve Berlin radyosunda çeşitli konserler verdi. Berksoy bu çalışmalarının ardından Berlin operasında "Ariadne Auf Naxos"unda başrol "Ariadne" rolüyle görev aldı. Böylece sesini Berlin'de duyuran ilk Türk opera sanatçısı oldu. Hocası Prof. Lohmann, Berksoy'un Berlin'de kalmasını istedi. Ancak Berksoy'da vatan sevgisi ağır bastığı için Türkiye'ye dönmek niyetinde idi. Bu sırada II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Türkiye'nin vatandaşlarını geri çağırması üzerine Berksoy 1939'da Berlin'den ayrılarak İstanbul'a dönmek zorunda kaldı.

Berksoy, Berlin'den döndükten sonra Ankara operasında görev almayı istemekteydi. Bu sırada Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası Şef Yardımcısı Ferit Alnar tarafından konser vermek üzere Ankara'ya davet edildi. Sanatçı, Nisan 1939'dan itibaren Ankara'da bir dizi konser verdi. Bu konserlerden birinin sonrasında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşme imkânı buldu. Berksoy bu dönemde aynı zamanda devlet konservatuarı kadrosuna başvurdu. Başvurusu 1941'de sonuçlanan sanatçı, konservatuarın opera mütercimliği kadrosuna atanınca Ankara'ya geldi. 2 Nisan 1941'de Ankara Halkevi sahnesinde Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası eşliğinde Türkiye'de ilk profesyonel opera temsili olan Tosca'nın sahnelenmesi üzerine Tosca rolünü üstlendi. Carl Ebert, Tosca'dan sonra Madama Butterfly'da Berksoy'u sahneye çıkardı. Sanatçı, bu çalışmanın ardından Berlin'e gitti. II. Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle Devlet Yüksek Akademisinden alamadığı belgelerini temin ederek 1942'de Türkiye'ye döndü.

Mayıs 1943'te Ankara Gaz Şirketinde çalışan, eğitimini Paris'te tamamlamış ve aynı zamanda piyano sanatçısı olan Ercüment Siyavuşoğlu ile evlendi. Evliliğinden 27 Mayıs 1946'da kızı Zeliha Berksoy Siyavuşoğlu'nu dünyaya getirdi. Eylül 1946'da Devlet Konservatuvarına "Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası Üyesi" olarak atandı. Konservatuarda Carl Ebert ile çalışmaya başladı. Bu dönemde Berksoy çeşitli opera ve konserlerde görev aldı. Carl Ebert'in 1947'de Ankara'dan ayrılması üzerine sanatçı zor dönemler yaşamaya başladı. Ebert'den sonra Devlet Tiyatro ve Operasının başına Muhsin Ertuğrul getirildi. Bu dönemde Nazım Hikmet'e yakınlığından dolayı düzenlenen operalarda görev verilmedi. 1947'de Ankara Devlet Operası solist kadrosuna girmek için Milli Eğitim Başkanlığına başvurarak Berlin'de Yüksek Müzik Akademisinde aldığı eğitimin denkliğini talep etti. Ancak Bakanlık, savaş sebebiyle Türkiye'ye dönmesi ve imtihanlara katılamamasından dolayı denkliğini kabul etmedi.

1949-1951 yıllarında Semiha Berksoy, konser ve operalara çıkartılmadı. Berksoy, bu nedenle büyük bir sarsıntı geçirdi ve kurumdan izin alıp kızıyla birlikte Ağustos 1949'da Viyana'ya gitti. Burada sanatla ilgili çeşitli çalışmalar yaptı. Viyana Konservatuarından ses eğitmeni Prof. Nortbert ile tanıştı. Bu sayede 4 Ekim 1949'da Viyana radyosunda

konser verdi. Bunu diğer konserler takip etti. Viyana’da kalması konusunda teklif alan Berksoy, kurumundan iznini uzatma talebinde bulunduysa da isteği uygun bulunmadı.

Muhsin Ertuğrul’un opera solisti olarak atanacağını bildirmesi üzerine Türkiye’ye dönen Berksoy hayal kırıklığına uğradı. Zira kendisi operada birinci sınıf solist kadrosunda çalışacağını düşünürken üçüncü sınıf opera artisti olarak görev alacağına dair sözleşmeyi 1 Aralık 1949’da imzalamak durumunda kaldı. Ancak sanatçı pes etmeyerek birinci sınıf solist kadrosuna atanmak için ses uzmanlarından oluşan bir komisyon oluşturulmasını ve kendisinin dinlenmesini talep etti. Bu talebini Opera Hukuk Müşaviri Remzi Oğuz Arık’a iletti. Bunun üzerine Remzi Oğuz Arık başkanlığında, ses uzmanı Giannina Arangi-Lombardi, Viyana akademi mezunu ses uzmanı Vahdet Nuri Esmen, konservatuvar piyano hocası Mithat Fenmen, operadan şef Adolfo Camozzo ve genel müdür yardımcısı Mükerrerrem Keymen’den oluşan bir heyet oluşturuldu. Heyet, Semiha Berksoy’u dinleyerek onun dramatik soprano olarak birinci sınıf solist kadrosunda yer alması gerektiğine dair rapor verdi. Ancak Berksoy bu payeyi hemen alamadı ve 1951’de önüne “2-B Sanatkâr Sözleşmesi” konuldu.

Kadro durumuyla ilgili yaşanan olumsuzluklara rağmen sanatçı sahne çalışmalarına devam etti. 1951’de Mordo tarafından sahnelenen Eugene d’Albert’in Tiedland (Çukurova) operasında “Martha” rolünü Belkis Aran ve Leyla Gencer ile dönüşümlü olarak icra etti. 1952’de Devlet Operasında Tosca sahnelendi. Ancak Semiha Berksoy başlangıçta kadroya dâhil edilmedi. Bunun üzerine Berksoy şikâyet dilekçesi yazarak bu duruma itiraz etti. İtiraz üzerine Tosca rolünü diğer sanatçılarla dönüşümlü oynama hakkını kazandı. Bilahare 1952’de “Fidelio” operasında yine oyuncu listesine alınmadı. Ancak sanatındaki başarısı nedeniyle görmezden gelinemeyen Berksoy, sanatçı dostlarının desteği ile operanın son temsilinde başrol oynadı.

Berksoy bu dönemde yurt dışındaki sanat etkinliklerine de katıldı. 1952’de Beyrut Festivaline gitti. Dönüşte Ankara’da Konservatuvar Müdürü Mithat Fenmen’in desteği ile Wagner’den operalar içeren konserler verdi 1954’te Hansel ve Gretel operasında “Anne” rolünü oynadı. 1955’te Münih Kültür Günleri kapsamında Münih’e davet edildi ve burada konser verdi.

Berksoy 1958’de operadaki kadro sorunlarından dolayı Devlet Tiyatrosu kadrosuna alınmayı talep etti. Dönemin Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cüneyt Gökçer, bu isteği olumlu karşıladı. Sanatçı, Devlet Tiyatrosu kadrosuna alındı. Berksoy burada kendisine verilen rolleri başarı ile temsil etti. 1960’lı yıllarda tiyatroya ağırlık verdi. Berksoy, 1961’de Üçüncü Tiyatroda Musahipzade Celal’in “Macun Hokkası” adlı oyununda Ziba Usta rolünü üstlendi. Yine “İstanbul Efendisi” operetinde Feraset Bacı’yı canlandırdı. Yerli oyunlarda karakter rollerini başarıyla temsil etti. Haldun Taner’in “Dışarıdakiler” oyununda “Şehriban” rolüyle adından söz ettirdi. Turgut Özakman’ın “Kaneviçe”, Refik Erduran’ın “Karayar Köprüsü”nde aldığı rollerle yine dikkatleri üzerine çekti. William Shakespeare’in “Yanlılıklar Komedyası”nda “Rahibe Amelya”, Moliér’in “Cimri” adlı eserinde “Frosine”, Arthur Miller’in “Cadı Kazanı”nda “Tituba” rollerini başarıyla temsil etti. 1961’de Feridun Altuna’nın sahneye koyduğu Hansel ve Gretel operasında bu kez “Haxel” rolü ile beğeni kazandı.

Kaynak:

<https://www.yenikadin.com/ilk-kadin-opera-sanatcisi-semiha-berksoy-12080734-haberi/> (Erişim Tarihi 12.07.2021).

1963'te Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cüneyt Gökçer'e operayı çok sevdiği için operadan emekli olmak istediğini söyleyerek kadrosunun tekrar operaya geçirilmesini talep etti. 12 Şubat 1963 tarihinde Verdi'nin II. Trovatore operasında "Azucena" rolüne bir gece çıkarak 53 yaşında operadan jübilesini yaptı. Berksoy 1963'ten sonra emekliliğiyle ilgili haklarının iadesine yönelik mücadelesine devam etti. Nihayet 1972 yılında Devlet Opera ve Balesinden birinci sınıf dramatik soprano olarak emeklilik hakkını kazandı. Geçmişe yönelik haklarını da elde ederek opera sahnesine veda etti.

Semiha Berksoy jübilesini yaptıktan sonra da sanat çalışmalarına devam etti. 1964 yılında Devlet Tiyatrosunun özel izniyle Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosunda oynadığı Haldun Taner'in "Keşanlı Ali Destanı"ndaki "Şerif Abla" rolünü başarıyla temsil etti. "Asiye Nasıl Kurtulur?", "İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?", "Bu Bir Rüya"dır" adlı oyunlarda da rol aldı. Bu dönemde ayrıca Madrid ve Modena Festivallerine katıldı.

Semiha Berksoy 1960'lı yıllardan itibaren resim çalışmalarını yoğunlaştırdı. 3 Haziran 1963'te Nazım Hikmet'in ölüm haberini alan Berksoy onun bir portresini yaptı. 1969'da ilk sergisini Berlin'de açtı. 1972'de Paris sergisini düzenledi. 1973'te Ankara'da, 1982'de AKM Sanat Galerisinde başarılı sergiler açtı. 1984 yılında TBMM Başkanlığı tarafından Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilisinin 50. yılında ilk opera sanatçısı olarak kendisine "Atatürk Ödülü" sunuldu. 1985 yılında İstanbul Devlet Opera ve Balesinin girişimleriyle Semiha Berksoy'un çalışmaları Moskova ve Leningrad'da sergilendi.

Sanatçı 1996'da Kutluğ Ataman'ın yönetmenliğinde "Kutluğ Ataman's Semiha b. Unplugged" projesini gerçekleştirdi. Bu proje Berksoy'un hayatını ve hayatı algılayışını konu alan bir video enstalasyonu idi. Berksoy kendi evinin odasında hayatını yorumlayarak anlattı. Çalışma dünyanın pek çok sanat merkezinde büyük bir yankı uyandırdı ve İstanbul, Milano, Berlin, Lüksemburg ve Montreal gibi şehirlerde gösterime girdi. Sanatçı 1998'de Cumhuriyet'in kuruluşunun 75. yılında devlet sanatçısı unvanını aldı. Semiha Berksoy 2003'te İş Sanat Kibele Sanat Galerisinde "Semiha Berksoy Retrospektif Sergisini" açtı. Sanatçı 16 Ağustos 2004'te 94 yaşında hayata veda etti. Semiha Berksoy, Türk operasının ve tiyatrosunun sahne tarihine geçmiş; çok yönlü sanat anlayışıyla dikkatleri üzerine çeken en önemli portrelerinden biridir.

Feyza KURNAZ ŞAHİN

KAYNAKÇA

72. Sanat Yılı Kutlaması Semiha Berksoy, Yüksek Dramatik Soprano, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara t-y.

BERKSOY, Semiha, MUALLA, Fikret, **İki Aykırının Mektupları**, Kırmızı Kedi Yay., İstanbul 2018.

BERKSOY, Semiha, **Nazım Hikmet ve "Tosca"sı Semiha Berksoy-Mektuplaşmalar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

GÜRÜN, Dikmen, **Ateş Kuşu Semiha Berksoy**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.

KOYUNCU, Hamra Aydın, **Semiha Berksoy'un Figürlerinde Kimlik Arayışı**, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

ÖZDEMİR, Fatih, KOCA, Binnaz, "Resmedilen Yaşamı ve Yaşayan Resimleriyle Semiha Berksoy", **3. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın: Edebiyat, Dil, Kültür ve Sanat Çalışmalarında Kadın Sempozyumu, 28-30 Nisan 2010**, Konya 2010, s.229-236.

Semiha Berksoy, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2003.

TUNÇDEMİR, İlknur, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Opera Sanatında Bir Öncü Kadın Sanatçı ve Ressam: Semiha Berksoy(1910-2004)", **II. Uluslar Arası Kadın Araştırmaları Konferansı 26-28 Nisan 2006**. (http://www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/I-Tuncdemir_5.html (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

TURAN, Namık Sinan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Ulusal Kimliğin Opera Sahnesinde İnşası: Özsoy", **İstanbul Medeniyet Üniversitesi Ahenk Müzikoloji Dergisi**, C 2, 2018, s.1-30.

YAYAN, Gonca Hülya, ERAYDIN, Özgecan, "Dışavurumcu Tasvir Olarak Semiha Berksoy'un Eserlerinin Sanat ve İletişim Bakımından İncelenmesi", **Sosyal Bilimler Dergisi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 7, S 44, Şubat 2020, s.479-496.

30/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/semiha-cenap-berksoy-1910-2004/?pdf=3378> adresinden erişilmiştir